

Verantwoordelijkheid
Verdraagzaamheid
Vriendschap
Vrijheid
Vrede

De vijf V's
in Twente

Redactioneel

De Vijf V's

Hoe zit het nu precies met de relatie tussen de Vijf V's en 400 jaar Remonstranten? Het begon 400 jaar geleden met de vijf artikelen over vrijheid, verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid, vrede en vriendschap. Vervolgens voelden vijf theologen van nu zich uitgedaagd de vijf artikelen te herschrijven (pamflet voorjaar 2019). In deze Kwadrant schrijven vijf Twentse auteurs een geheel eigen versie van de Vijf V's. Het is een dubbelnummer geworden met maar liefst 24 pagina's.

De eerste 'V' van Verantwoordelijkheid neemt Frank Scholten uit Enter voor zijn rekening. Dragen wij nog verantwoordelijkheid voor onze naaste zoals in de beste traditie van het Noaberschap of hebben wij deze verantwoordelijkheid uit handen gegeven aan anonieme, bureaucratische instanties? Na een lesje noaberschap beschrijft Frank hoe de noaberplicht teloor ging.

Corine Böhmers uit Hengelo gaat de uitdaging aan en schrijft over de 'V' van Verdraagzaamheid. Verdraagzaamheid is een kwaliteit waar je als mens in relatie tot anderen voortdurend een beroep op doet. Hoe zit het bijvoorbeeld met de verdraagzaamheid in een stiltecoupé? Haar verhaal wordt veel persoonlijker aan de hand van een ingrijpende ervaring bij een ziekenhuisopname. Hier leert zij de kracht van echte verdraagzaamheid kennen.

Nel Korstanje uit Hengelo kiest voor de 'V' van Vriendschap. Zij spreekt over vriendschap in de Euregio met de Burgermeester van Hengelo, tevens lid van de fractie zonder grenzen van de Euregio. De Euregio is een boeiend, nabijgelegen geheel binnen de wat abstracte Europese Unie. De heer Schelberg legt een mooie verbinding tussen onze vijf V's: Vriendschap zorgt voor verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, vrijheid en vrede.

Vervolg pagina 23

Inhoudsopgave

- 2 Redactioneel
- 3 Verantwoordelijkheid en noaberschap
- 6 Vriendschap in de Euregio
- 9 Een ander verhaal over vrijheid
- 13 Woordzoeker
- 14 (Be)spiegelingen
- 15 Verdraagzaamheid
- 18 Vrede
- 21 Agenda

Colofon

Remonstrantse Gemeente Twente
Jaargang 11, nummer 2, augustus 2018

Kwadrant is een kwartaalblad voor Twente. Het tijdschrift beoogt het remonstrants gedachtegoed bekend te maken voor belangstellenden en lezers met een spirituele belangstelling.

Abonnementen à €16,- per jaar voor 4 nummers kunnen ieder gewenst moment ingaan. Leden en vrienden van de Remonstrantse gemeente ontvangen het blad gratis.

Tekstbijdragen worden zeer op prijs gesteld. Een artikel bestaat als regel uit maximaal 600 woorden. Zo nodig kan een auteur worden gevraagd een artikel in te korten. Bijdragen voor het volgende nummer voor 16 november 2019.

Drukker: Editoo B.V. te Arnhem

Redactie:
Kirsten Slettenaar
Nel Korstanje
Cor Langen

Redactieadres
Mail: corlangen@hetnet.nl
Post: Kwadrant, Beckumerstraat 152, 7548BH

Verantwoordelijkheid en noaberschap

Frank Scholten

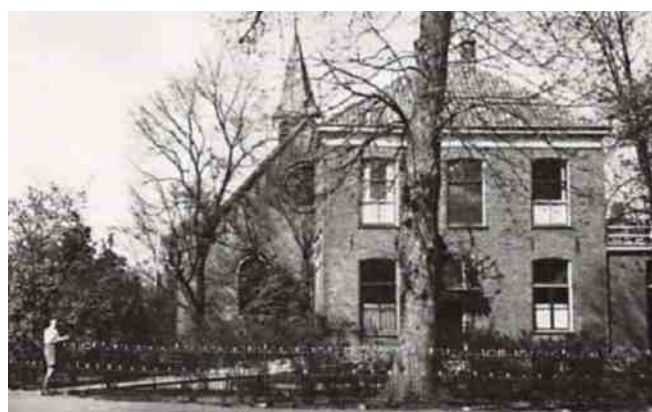
Enter vroeger

Wie is mijn naaste? Die vraag stelde de wetgeleerde volgens Lucas 10 aan Jezus. De wet zegt immers: 'Heb je naaste lief als jezelf'. Voor Jezus was dit aanleiding tot het vertellen van de gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan, een verhaal dat bij velen binnen en buiten de kerkmuren bekend is. Ook de moraal van Jezus' verhaal is niet mis te verstaan: Je naaste is diegene die jou helpt als je in nood bent, wees ook zelf de ander tot een naaste. De vraag 'wie is mijn naaste' zal in het dagelijks leven niet vaak gesteld worden. Deze vraag klinkt erg afhankelijk: Alsof wij niet zelf precies weten wie er voor ons bij horen en wie wij liever links laten liggen. Sowieso is het woord 'naaste' geen woord dat we dagelijks in de mond nemen. Opvallend is dat Engelse vertalingen op deze plek in Lucas 10 gewoon het woord 'neighbour' gebruiken..... en laat dat woord nou afkomstig zijn van het Germaans 'na-buur', net zoals het Duitse 'Nachbar' en het Twentse 'noaber'.

In Twente was tot zestig, zeventig jaar geleden de vraag 'wie is mijn naaste' gemakkelijk te beantwoorden: Je naasten, dat waren je noabers. Het noaberschap, waarover wij Twentenaren onszelf soms greuts op de borst slaan maar wat evengoed ook buiten ons Twentse landje aangetroffen kon en kan worden, gaf duidelijk aan wie onze naasten waren, wat we van hen konden verwachten en ook wat er van onszelf (als noaber) verwacht werd. Noaberschap betekende een verantwoordelijkheid richting de ander, een er-zijn-voor-elkaar.

Een lesje noaberschap. Noaberschap kon vooral aangetroffen worden in kleinere stadjes en dorpen,

en vooral ook op het platteland. Het laat zich vrij vertalen als een burenhulp, ontstaan vanuit bittere noodzaak. In vroeger tijden lag het platteland van Overijssel vaak buiten het directe bereik van overheidsinstanties. Organisaties als thuiszorg, wijkverpleging, of Groene Kruis waren er niet of nauwelijks. Brand moest men zelf blussen, ruzies zelf oplossen, en ook op levensveranderende momenten als geboorte, huwelijk en overlijden was men aangewezen op zichzelf (wellicht soms met enige hulp van pleegzusters). Goed noaberschap was onontbeerlijk: Je hielp de ander, in de wetenschap dat de ander jou hielp als jij hulp nodig had.

Mijn oma is begin dit jaar overleden op de leeftijd van 95 jaar. In haar jeugd was het noaberschap nog springlevend. Vanaf haar trouwen heeft ze op dezelfde plek in de oude dorpskern van Enter gewoond. Rondom haar huis op steenworp afstand van de eeuwenoude Hervormde Kerk stonden, en staan, nog meer van dergelijke oeroude Twentse hoeven.

In vroeger tijden in gebruik als dorpsboerderijen, met een landje en een koe en een kippenren, maar inmiddels overblijfselen uit een ver verleden, ingepakt tussen huizen uit de jaren-50 en nieuwbouw. Heel precies wist oma aan te wijzen in welke huizen haar noabers woonden: drie huizen links van haar, twee huizen rechts, en vier huizen schuin tegenover haar. Een stuk of acht, negen woningen, en daar hield het mee op. 'En dat huis daar dan?', vroegen we soms over een huisje dat bijna pal tegenover het hare stond. 'Doar woont Jennie van Masskop', zei ze dan, 'den heurt bie gindse buurte'. Jennie van Masskop was een vriendin van haar, waarvan we alleen de scheldnaam kenden. Gindse buurte... Het was vlakbij, er woonde zelfs een vriendin van haar, maar toch waren het geen noabers meer.

Wanneer en hoe die buurtgrenzen ooit ontstaan zijn, is niet meer te achterhalen. Maar waar de onzichtbare grenzen liepen, wisten de mensen precies.

Noaberschap was in de Twentse dorpen dus gekoppeld aan het huis, ongeacht wie er in woonde. Verhuisde iemand en kwam er een nieuwe bewoner in een huis, dan werden de nieuwe burens geacht de noaberplichten in de buurte te vervullen. Daarmee oversteeg noaberschap de grenzen van religie, vriendschap, rang en stand. Protestant of katholiek, rijk of arm, of je elkaar nou aardig vond of niet: Je was er voor elkaar.

De noaberplichten

De ene noaber was de andere niet. Er werd onderscheid gemaakt tussen gewone noabers en noodnoabers (of: neuste noabers). De tweede groep woonde het dichtst bij en van hen werd ook verwacht direct aanwezig te zijn in geval van nood en de meer intieme plichten te doen, zoals het afleggen van een dode of het verschonen van een bedlegerige moeder.

De noaberplichten waren afhankelijk van de situatie: In de dorpen werd vooral bij geboorte, huwelijk en overlijden een beroep gedaan op de noabers. Op de boerderijen konden noabers ook gevraagd worden te helpen met oogsten en maaien, of te assisteren bij de geboorte van een kalf of veulen. Hoe minder voorzieningen (denk aan bijvoorbeeld dokter, brandweer, verpleegster) er voorhanden waren, hoe meer taken er bij de noabers terechtkwamen. Was er bijvoorbeeld geen vroedvrouw in het dorp, dan werd één van de noabervrouwen geacht te helpen bij de bevalling. In Enter kwam dat niet veel voor, maar in de kleinere dorpen en op de boerderijen moesten de noabers alles samen zien te rooien. Een aantal verantwoordelijkheden van noabers stond hoe dan ook vast. Zo was er het bekende aanspreken, stammende uit de tijd van vóór internet en telefoon. Als er iemand op sterven lag, dan was het zaak dat de familie zo snel mogelijk verwittigd werd. Noodnoabers werden er op uitgestuurd om zo snel mogelijk de familieleden op te trommelen, vaak in hetzelfde dorp of een dorp verderop. Familie die verder weg woonde, kon toch niet meer op tijd komen. Ook na een overlijden of bij een geboorte moest de familie op de hoogte gebracht worden. Noodnoabers wisten precies waar ze moesten zijn. Bij ziekte, of na een sterfgeval of bevalling, werd van de noabers verwacht dat ze een paar keer per dag 'om de duure kiek' om te zien of er nog wat gedaan kon worden: de was doen, een koe melken of kinderen eten geven waren gebruikelijke klusjes voor noabers wanneer de nood aan de man was en burens het niet zelf konden doen. Ook werd er van de noabers verwacht dat ze in tijden van crisis kookten voor het gezin in kwestie. Vaak werd hiervoor tussen de verschillende noabervrouwen een verdeling gemaakt, wie welke dag voor haar rekening nam.

Standaard werd er een krentenwegge gebracht, die voedzaam en lang houdbaar was en in drukke tijden gemakkelijk te eten. Dit gebruik van krentenwegge als cadeautje (vaak bij een geboorte) is als Twentse folklore nog steeds zichtbaar. Het is echter zeker niet zo dat er alleen maar wegges uitgewisseld werden: andere veelgebruikte giften onder noabers waren pruimenpap, beschuiten en pannetjes soep. Ook het helpen bij feestjes, huwelijken en uitvaarten was vaak een taak voor de noabers.

Een huwelijksfeest of de koffietafel na de begrafenis (de noagroove) was vaak thuis of in een grote schuur (de delle) en de noabers maakten de boel aan kant, zetten stoelen klaar, dekten tafels, kookten eten en koffie voor de genodigden.

Ook werd verwacht dat noabers de doodskist droegen als laatste groet. Ruim voor geboorte, huwelijk of (indien sprake van een ziekbed) begrafenis waren de noabers al eens uitgenodigd om alles door te spreken, het zogenoemde 'bekuiern'.

De noaberplicht gaat twee kanten op.

Een goede noaber doet zijn werkzaamheden gratis, zonder dwang en zonder morren (zo zeggen de ongeschreven regels van het platteland), maar hij of zij mocht wel verwachten er soms iets voor terug te krijgen. Na afloop van de werkzaamheden werd er als bedankje een noabermaal georganiseerd. Ook dit was een ongeschreven regel. Bij zo'n maal (of meulke) werden de noabers getraakteerd op een maaltijd, vaak met koffie en krentenwegge, en meestal een borreltje toe. De verschillende noabermeule hadden illustere namen als wiegemoal, deupmoal en ansprekkersmoal. Vaak waren er op dergelijke meule niet alleen noabers maar ook familieleden aanwezig, waardoor het leek alsof de noabers onderdeel van de familie waren.

En vaak voelde dat ook zo: de verschillende noabers waren immers van wieg tot graf bij elkaar betrokken, vaak generaties lang.

De belangrijkste beloning voor een noaber was echter de zekerheid dat de ander voor jou zal doen wat jij nu voor hem doet. Met het helpen van de ander, hielp je dus uiteindelijk ook jezelf.

De noaberplicht teloor

Met de bouw van nieuwe woonwijken, appartementencomplexen en de sloop van oude woningen om plaats te maken voor nieuwbouw, zijn de oude noaberbuurten verdwenen. Slechts weinigen weten zich nog te herinneren welke woningen samen een buurte vormden en waar een andere buurte begon. Nieuwe bewoners kennen de gebruiken niet en vinden deze vaak achterhaald en vreemd. Doordat er veel meer verhuisd wordt, krijgen burerelaties ook niet de kans zo met elkaar te vergroeien als dat in vroeger tijden het geval was. Bovendien: met de komst van instanties, kraamzorg, thuiszorg en uitvaartondernemingen zijn mensen ook veel minder afhankelijk van elkaar. Minder afhankelijk, maar ook minder verbonden. De verantwoordelijkheid die buren ooit hadden voor elkaar, is hun uit handen genomen door instanties.

Ik denk dat wij in Twente niet mogen klagen en dat er nog altijd sprake van een zeker noaberschap is. Mensen kijken naar elkaar om, vaker wel dan niet, en de meeste buren zijn niet te beroerd de vuilnisbak aan de weg te zetten of de post uit de bus te halen tijdens de vakantie. Maar toch: het idee dat de buren onze overledenen verzorgen, of onze baby's voeden, of ons komen wassen als we bedlegerig zijn, benauwt ons. Liever een anonieme uitvaartonderneming, of een dame van de thuiszorg of de kraamzorg, daar willen we de buren meestal liever niet bij. Helaas is de realiteit dat dit vaak ook een gebrek aan verantwoordelijkheid veroorzaakt: hoe vaak horen we niet dat iemand dagen/weken/maanden dood in huis lag zonder dat iemand het door had, of dat iemand volledig vervuild is aangetroffen, of dat iemand eenzaam is en dat er niemand is die langskomt? Is dat wat Jezus bedoelde in zijn parabel over de Barmhartige Samaritaan? Dat we de ander niet meer nodig hebben? Op eigen benen staan, zo min mogelijk van de ander hoeven vragen? En ook, dat wij geen verantwoordelijk meer hebben voor onze naaste? Dat wij als verantwoordelijken vervangen zijn door anonieme instanties?

De teloorgang van het noaberschap... Een verrijking of een verarming?

Vriendschap

in de Euregio

Nel Korstanje

Vriendschap

Het thema van dit artikel is de vijfde 'V' uit het pamflet 'De Vijf artikelen van de Remonstranten 400 jaar'. Deze V is de V van Vriendschap in dit geval in regionaal Twents verband. Maar we breiden ons gebied uit naar de Euregio. Daarom er gekozen voor de titel 'Vriendschap in de Euregio'. Maar eerst. Wat is Vriendschap? Joost Röselaers: 'Vriendschap is broederschap. Uit vriendschap spreekt, net als bij broederschap, een ideaal van verbondenheid. Je blijft elkaar trouw, wát er ook gebeurt. Je volgt elkaar op de weg die je gaat en je deelt ervaringen' (pamflet De Vijf artikelen van de Remonstranten 400 jaar).

Europa en de Euregio

Om bij de naam Euregio te komen, moeten we terug naar de naamgever van de regio: de Europese Unie. En deze naam kon niet ontstaan zonder haar naamgever Europa. Er bestaan verschillende verklaringen voor de naam van het continent Europa. Hier volgen er twee:

In Tyrus (het huidige Libanon) woonden een koning Agenor en zijn vrouw Telefassa. Zij hadden vijf kinderen, onder wie een dochter Europa. Europa ontmoet tijdens een spel in een weiland vol bloemen een witte stier. Zij voelde zich zeer aangetrokken tot de stier en klom op zijn rug. Toen begon een daverende reis naar het westen, in letterlijk vliegende vaart over de Middellandse Zee en Griekenland naar Kreta. Europa was verrukt over wat zij onder zich zag voorbij schieten. Haar tocht was zo opmerkelijk dat het land dat onder haar door schoot ter ere van haar Europa is genoemd. (Bron: Stephen Fry, Mythos) Een minderheid, echter, ziet een Semitische of Fenicische oorsprong, afgeleid van het Semitische woord erebu dat 'zonsondergang' betekent of het Fenicische woord ereb dat 'avond' betekent.[3] Vanuit het Midden-Oosten als gezichtspunt gaat de zon onder in Europa: het land in het westen,

het zogenoemde avondland.(bron: Wikipedia)

Hoe zit het ook alweer met de Euregio? In 1958 is een grensoverschrijdende samenwerking tot stand gekomen tussen steden, gemeenten en provincies uit Münsterland, Niedersachsen en het oosten van Nederland. Aanvankelijk was het doel de lokale economie en infrastructuur te versterken. In 1971 voegde Alfred Mozer(1905-1979) daar een sociaal-culturele studiegroep aan toe, onder het motto: 'Hoe kunnen we elkaar vinden?' Je moet elkaar eerst leren kennen en vertrouwen om samen te kunnen werken. Sociale bevordering en welvaart zorgen voor verdraagzaamheid en leiden tot vrede.

De relatie met Duistland

Historisch gezien stond Nederland na WOII met de rug naar Duitsland toe. In de Randstad speelde dat sterker dan in Twente; er bestond al lang een zekere animositeit rond de geografische grens tussen de Duitse en Nederlandse provincies in het grensgebied. Er werd min of meer dezelfde taal gesproken en het landschap vertoont geen plotselinge verschillen.

Het enige wat opviel, was het verschil in de huizen-

> *De Duitser is trouw aan zijn vriendschappen,*
aldus Schelberg. De Twentenaar ook. <

Het enige wat opviel, was het verschil in de huizenbouw. Een 'westerling' die hier kwam wonen, ontdeed al gauw dat het bestaande vooroordeel dat hij/zij mee nam tot sneuvelen gedoemd was. Wie herinnert zich niet de directe, snelle hulp van de bureaus uit Nordhorn toen Enschede getroffen werd door de vuurwerkramp.

Gesprek met de heer Schelberg over Vriendschap

We zijn te gast bij dhr. S.W.J.G. (Sander) Schelberg, lid van de Fractie zonder Grenzen van de Euregio en Burgemeester van de gemeente Hengelo.

Bij het woord 'Vriendschap' denkt hij in eerste instantie aan de innerlijke noodzaak elkaar te vinden. Vriendschap leidt tot ontzorging, die weer leidt tot de behoefte aan samenwerking. Dat proces opent nieuwe perspectieven die tot inspiratie leiden en uiteindelijk tot overeenkomsten en tenslotte tot samenwerking. Samenwerking is een verplichting. In allerlei projecten komt die samenwerking tot uiting: in de jaren '50 zijn de eerste partnergemeenten gesticht. Voor Hengelo is dat Emsdetten, voor Borne Rheine, Almelo richt zich op Iserlohn, Rijssen-Holten leggen contacten met Steinfurt en Ommen met Recke. Een beetje buiten de regio: Doesburg heeft als partner met Friedrichstadt, de enige Remonstrantse Gemeente in Duitsland.

Is vriendschap te organiseren vanuit een professionele organisatie? 'Ja. Die organisatie is de machinerie om vanuit stilstand een beweging op gang te brengen', aldus Schelberg. Er zijn veel projecten op het gebied van economie, handel en industrie. Twente en de Duitse regio zijn industriegebieden, meer dan de Randstad die zich historisch gezien meer op de handel richtte. En in die industriële samenwerking rijst het besef: 'Ik ben nieuwsgierig naar mijn vriend, de Duitser. Laten we samenwerken vanuit vriendschap.'

De Duitser is trouw aan zijn vriendschappen,' aldus Schelberg. De Twentenaar ook. Veel projecten die gericht zijn op ontzorging en het opbouwen van vertrouwen en vriendschap, vallen binnen de sectoren kunst en cultuur. Er vinden met de partnergemeenten gezamenlijke initiatieven plaats; de jeugdprojecten worden financieel ondersteund door de Euregio. Waar valt dan aan te denken? Als bijvoorbeeld Muziekvereniging Armonia uit Hengelo een project heeft in Emsdetten, wordt er voor vervoer per bus gezorgd.

Ook andere vormen van Kunst en cultuur hebben de eigenschappen om mensen over de grens heen op een laagdrempelige manier met elkaar te verbinden. Het nieuwe grensoverschrijdende kunst- en cultuurproject taNDem heeft als doel om Nederlandse en Duitse kunstenaars en cultuurmakers uit de Euregio in tandems bijeen te brengen.

Jaarlijks vinden op cultuurgebied veel grensoverschrijdende activiteiten plaats. Denk aan manifestaties van kunstenaars en musici, theatervoorstellingen, literaire bijeenkomsten, samenwerkingsprojecten tussen musea en de ontwikkeling van gezamenlijke cultuurprogramma's. Juist in dit grensgebied, waar twee regio's, talen, culturen, ideeën en perspectieven samenkomen zijn deze activiteiten zo belangrijk: culturele veelzijdigheid in optima forma. Binnen de Euregio is men in gesprek, in een culturele dialoog met elkaar. En dan ontstaat meer wederzijdse interesse en begrip. En dan ontstaat die grensoverschrijdende samenwerking. En in die samenwerking rijst het besef: 'Ik ben nieuwsgierig naar mijn vriend, de Duitser. Laten we samen creëren vanuit vriendschap.' Het is opvallend dat er veel wordt geïnvesteerd in de jeugd, een paar voorbeelden die financieel worden ondersteund: Het is bekend dat samen muziek maken een band scheidt. Je bent genooddaakt met je medespelers gezamenlijk een einddoel te bereiken. En slechts met het benadrukken van de overeenkomsten kom je tot een gezamenlijke prestatie; de verschillen spelen geen rol meer.

De vijf V's die centraal staan in de viering van 400 jaar Remonstrantse Broederschap concentreren zich eigenlijk alle in het woord 'vriendschap'.

Drie decennia geleden bestond het Euregio jeugdorkest. Ik heb vaak vanuit Hengelo deelnemers naar Nordhorn gereden. Afwisselend werd er in Duitsland en Nederland gerepeteerd. Het orkest bestaat niet meer, maar achttien jaar geleden is het Euregio WinterOrkest (EWO) opgericht door twee enthousiaste strijkersdocenten uit Enschede, celliste Mechteld Lindeboom en violiste Manuela Tannemaat. Het strijkersorkest bestaat uit ongeveer 30 leerlingen in de leeftijd van 6 tot 14 jaar uit de hele regio en repeteert in de maanden november tot en met februari twee tot drie keer per maand op de vrijdagmiddag en een enkele zondag. Daarnaast is er eind januari een studieweekend in Duitsland. Het project wordt in februari afgesloten met een paar concerten. En in die samenwerking rijst het besef: 'Ik ben nieuwsgierig naar mijn vriend, de Duitser. Laten we samen muziek maken vanuit vriendschap.'

En wat te denken van het project Youth Battle. Op woensdag 8 mei 2019 werd dit bekroond met een vernoeming op de short list van de prestigieuze Oostenrijkse Kaiser-Maximilian-Preis. Duitse en Nederlandse jeugd komt samen om elkaar beter te leren kennen onder het genot van een hapje en een drankje op zoek naar het meest originele en grensoverschrijdende idee dat jongeren uit de grensstreek met elkaar in contact moet brengen. En in die samenwerking rijst het besef: 'Ik ben nieuwsgierig naar mijn vriend, de Duitser. Laten we samen plannen maken vanuit vriendschap.'

Een vriendschap om trots op te zijn.

De vijf V's die centraal staan in de viering van 400 jaar Remonstrantse Broederschap concentreren zich eigenlijk alle in het woord 'vriendschap'. De Euregio is een schoolvoorbeeld van Vriendschap. Schelberg: 'In abstracto zijn deze vijf motieven tegelijkertijd relevant voor vriendschap en vrede in de Europese Unie. De Euregio is in Twente tastbaarder dan de Europese Unie in Nederland. En de Europese Unie denkt in Regio's. Internationaal is de Euregio een eenheid, oftewel een geheel, binnen de Europese Unie.' En die eenheid komt voort uit vriendschap en die zorgt voor een gevoel van verantwoordelijkheid, voor verdraagzaamheid, vrijheid en vrede.

Bronnen:

pamflet De Vijf artikelen van de Remonstranten 400 jaar

Officiële website Euregio www.euregio.eu

Interview met dhr. Sander Schelberg 7 juni 2019

Stephen Fry: Mythos, de Griekse mythen herverteld.

Thomas Rap 2018

Een ander verhaal over vrijheid

Cor Langen

'De mens is niet vrij om aan zijn lot te ontsnappen, maar hij heeft wel de vrijheid om zijn lot vorm te geven' (Albert Camus).

Remonstranten en vrijheid.

Er wordt veel over vrijheid geschreven, bijvoorbeeld op de website van de Remonstranten (<https://www.remonstranten.nl/400-jaar-remonstranten/vrijheid>). In deze Kwadrant schrijf ik een kort verslag van een zoektocht naar het begin en de ontwikkeling van de menselijke vrijheid. Ik maak gebruik van een Bijbelverhaal. Ik bedenk tevens wat vrijheid voor mijzelf kan betekenen. Mijn gids bij de zoektocht is onder meer de psycholoog en filosoof Erich Fromm (1900-1980). Ik kies ervoor hem niet letterlijk te citeren. Het gaat om het verhaal.

Erich Fromm

Vrijheid is een kernwaarde voor de Remonstranten. Het gaat hen om een vrij en verdraagzaam christendom. Vierhonderd jaar geleden stelde Jacob Arminius al dat God de vrijheid van de mens serieus

neemt. Vrijheid staat hier tegenover predestinatie. Niet voor niets luidt de remonstrantse lijfspreuk: 'Eenheid in het nodige, vrijheid in het onzekere, in alles de liefde.' Die vrijheid wordt zichtbaar in de ruimte die er is voor een persoonlijk geloof. Niemand, geen predikant of synode, geen dogmatiek of kerk bepaalt wat zij gelooft.

Het paradijsverhaal.

Laat u meenemen naar de Hof van Eden, een omheinde tuin waar een rivier ontspringt die de tuin bevoeit en zich vertakt in vier grote stromen (Gen2:10). Met een beetje geluk komen wij Adam en Eva tegen, die er in hun blootje rondlopen. Ze lijken gelukkig. Goed en kwaad bestaat voor hen niet. De ledigheid van het niet-werken is nog geen duivels oorkussen. Ze hoeven niet te kiezen en ook niet te denken. Ze leven in volmaakte vrede en harmonie, zowel onderling als met de natuur die zij niet te boven gaan. Dit is wat bedoeld wordt met paradijselijk.

Maar zelfs in het paradijs kan het misgaan. De slang verleidt hen tot het eten van de appel van de boom van kennis van goed en kwaad. De mens doorbreekt de toestand van harmonie met de natuur en handelt tegen Gods bevel. Het is de eerste daad van ongehoorzaamheid maar tegelijkertijd het begin van de menselijke vrijheid. Met die daad wordt de mens een individu. Het is de eerste stap op weg naar de ontwikkeling van menselijkheid. Het ingaan tegen Gods bevel betekent immers zelfbevrijding van dwang. De mens verrijst uit een onbewust bestaan van een voormenselijk leven. Het is een scheiding met de natuur, een daad van vrijheid en het begin van de ontwikkeling van het denken.

> Hij is vrij van de liefelijke horigheid van het paradijs, maar niet vrij tot het heersen over zichzelf en tot verwezenlijken van zijn individualiteit <

Pas naderhand beseft de mens welk leed uit de daad is voortgekomen. De gemeenschapsverhouding met de dieren en die tussen man en vrouw verandert. De tuin als ideale leefruimte wordt een akker die moet worden bewerkt: 'zwoegen zul je om ervan te eten, je hele leven lang' (Gen3:17). De mens raakt vervreemd van de natuur en verbergt zich vol schaamte vanwege zijn naaktheid. De nieuw gewonnen vrijheid verschijnt als een vloek. Hij is vrij, maar tegelijk machteloos en bang. Hij is vrij van de liefelijke horigheid van het paradijs, maar niet vrij tot het heersen over zichzelf en tot verwezenlijken van zijn individualiteit.

Dankzij het paradijsverhaal ontdekken wij twee betekenissen van het begrip vrijheid. Er is enerzijds de vrijheid 'van' in de betekenis van bevrijding van dwang en voorschriften. Dit is de negatieve vrijheid. Anderzijds is er de vrijheid 'tot' in de betekenis van de mogelijkheid om zelf te kiezen en het leven richting te geven. Dit wordt de positieve vrijheid genoemd. De nieuw gewonnen vrijheid van de mens verschijnt als een vloek. God verklaart de oorlog tussen man en vrouw en tussen de mens en de natuur.

Het transcenderen van de natuur, het vervreemd raken van de natuur en van andere menselijke wezens laat de mens naakt en vol schaamte achter. Hij is niet alleen vrij 'van' maar ook machteloos en bang. Het is geen positieve vrijheid want hij blijft gebonden aan de wereld van waaruit hij opdoemde. De oorspronkelijke banden versperren zijn volledige menselijke ontwikkeling. Zij blokkeren zijn ontwikkeling als vrije, autonome en scheppende persoonlijkheid.

De reformatie

De ontwikkeling van de menselijke vrijheid is een langdurig en ingewikkeld proces. Er zijn verschillende ontwikkelingsfasen aan te wijzen. Eén van de fasen doet zich voor in de periode van de hervorming in de 16e eeuw. Deze periode is belangrijk bij de ontwikkeling van de godsdienstige en de persoonlijke vrijheid.

Het is de tijd waarin de Rooms Katholieke kerk is uitgegroeid tot een instituut dat elk facet van het leven beheerst, van de doop na de geboorte tot het laatste oliesel aan het doodsbed. De kerk is betrokken bij allerlei uitpattingen en orgies. Neem bijvoorbeeld paus Leo X. Hij leeft als een vorst in Rome en organiseert overvloedige eetgelagen, waarbij naakte jongens uit enorme taarten springen. Een tweede probleem is de levendige aflatenhandel. Het is één van zaken waar met name Maarten Luther zich sterk tegen verzet. God laat zich niet voor je innemen door een aflat, een bedevaart of een schietgebed. Hij laat zich niet manipuleren. Je kunt Gods gunst niet verdienen.

De niet-verdiende goedheid wordt slechts geschonken aan hen die geloven in oprechtheid en eenvoud. Geloof wordt de mens geschonken als genade. In 1520 schrijft Luther 'Von der Freiheit eines Christenmenschen'. In dit geschrift gaat het erom dat het geloof vrijheid schenkt. Door de vrijheid krijgt een mens de ruimte voor de onvoorwaardelijke liefde tot, en dienst aan, de naaste. Een Christen is in vrijheid heer van alle dingen en niemands onderdaan. Vrijheid is bij Luther in de eerste plaats geloofsvrijheid. Het is nog niet de persoonlijke vrijheid van de autonome mens, die zichzelf de wet stelt en zelf wel uitmaakt wat goed en kwaad is.

> De ontwikkeling van de vrijheid van het individu maakt ook dat de mens in de moderne samenleving geïsoleerd raakt <

Persoonlijke vrijheid is er in de 16e eeuw nauwelijks. De mensen zijn aan hun rol vastgeketend. Er is weinig kans om van maatschappelijke stand te wisselen. Zelfs in geografische zin is er weinig beweging. Men blijft waar men geboren is. Het persoonlijk, economisch en maatschappelijk leven wordt beheerst door wetten en verplichtingen. Ambachtslieden zijn bijvoorbeeld in hun gilden verenigd. Vanaf de geboorte is men in het bezit van een duidelijke plaats in de maatschappij.

Zowel Luther als Calvijn ontkennen een mogelijke verlossing door goede werken: 'goede werken maken niet een goede man, maar een goede man doet goede werken'. Een belangrijk verschil tussen Luther en Calvijn is het dogma van de predestinatie, de voorbeschikking. Verlossing en verdoemenis worden volgens Calvijn geheel en al door God bepaald, al voor het menselijke leven begint. Zoals bekend leidt het debat over de voorbeschikking tot een kerkscheuring in 1619 tussen gereformeerden en remonstranten. De gelovige is bevrijd van de macht van de paus, bisschop en priester maar tegelijk wordt de nieuw verworven vrijheid al weer beperkt door de ontkenning van een vrij wil.

De predestinatie geeft de gelovige een nieuw houvast in een wereld waarin de traditionele middeleeuwse ijkpunten niet langer werken. Er is vrijheid 'van' maar geen vrijheid 'tot'.

Behalve de hervorming speelt de ontwikkeling van de kapitalistische maatschappij een belangrijke rol. Onder het feodale stelsel zijn de grenzen van de menselijke levensontplooiing al voor de geboorte afgebakend. Het kapitalistisch systeem maakt het de mens mogelijk ondanks vele beperkingen maatschappelijk te slagen op grond van eigen verdiensten en handelingen.

De leer van het protestantisme bereidt de mens voor op deze rol binnen het modern industrieel complex. Het calvinistische arbeidsethos leert dat hard werken Godwelgevallig is. Het stimuleert de ontwikkeling van het individu maar maakt het tegelijk hulpelozer. Het versterkt de persoonlijke vrijheid, maar scheidt tevens tevens nieuwe afhankelijkheden.

De vrijheid van het individu.

De ontwikkeling van de vrijheid van het individu maakt ook dat de mens in de moderne samenleving geïsoleerd raakt.

> Wees je bewust van de plaats die je hebt in een netwerk van krachten waarvan je deel uitmaakt. Weet welke invloeden werkzaam zijn en welke je zelf kan beïnvloeden <

Hij is onthecht van alle bindingen die eens zijn leven zekerheid verleenden. Er ontstaan gevoelens van machteloosheid en onzekerheid. Het isolement maakt de mens niet alleen hulpeloos tegenover de buitenwereld maar ook angstig. De ineenstorting van de wereld om hem heen leidt tot het verlies van ieder oriëntatiepunt. Er ontstaat twijfel aan zichzelf, aan de zin van het leven en uiteindelijk aan elk beginsel voor zijn handelingen. Hij ontvlucht de vrijheid 'van' en wordt zo naar een nieuwe slavernij gedreven.

Wat te doen? Kunnen wij ons lot in vrijheid vorm geven? Vrijheid van het individu staat tegenover dwangmatig handelen. Wij zijn vrij wanneer wij tenminste het gevoel hebben heer en meester over ons eigen handelen te zijn, zodat wij ons niet alleen maar laten leiden door de krachten die op ons inwerken. Deze krachten kunnen zowel van buitenaf als van binnenuit komen.

Van binnenuit kunnen gevoelens of emoties een rol spelen. Wij komen niet tot vrijheid wanneer wij deze aandoeningen met alle macht onderdrukken of negeren. Het gaat erom de krachten, waaraan wij onderworpen zijn, niet te ontkennen. Wie met een boot een meer wil oversteken heeft kennis nodig van water, wind en varen. Een schipper maakt op zijn tocht gebruik van de krachten die zich voordoen. Zo is het ook bij de ontwikkeling van de menselijke vrijheid. Wees je bewust van de plaats die je hebt in een netwerk van krachten waarvan je deel uitmaakt. Weet welke invloeden werkzaam zijn en welke je zelf kan beïnvloeden.

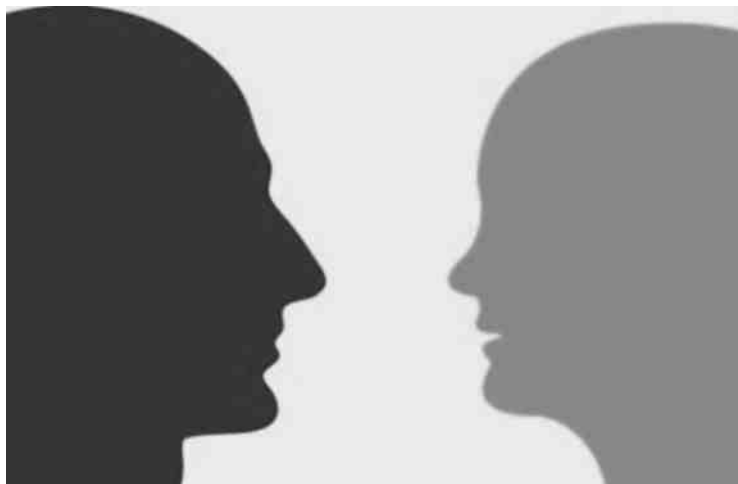
Tegenover het dwangmatig handelen staat spontaan handelen. Spontaan handelen is vrij handelen. Kinderen hebben het vermogen om echt te denken en te voelen naar wat hun eigen is. Kijk maar naar het spel van een kind.

Behalve het spel geeft liefde, arbeid en kunst mogelijkheden positieve vrijheid te realiseren. Zelfkennis is bij dit alles belangrijk. Ik heb mij bijvoorbeeld lange tijd niet zo gerealiseerd dat ik maar beperkt in staat ben mijn levensloop te bepalen. Ik had last van een groot verantwoordelijkheidsgevoel. Ik probeer nu te accepteren dat ik niet aan het lot, dat wil zeggen aan datgene wat mij overkomt, gemakkelijk kan ontsnappen. Ik ben mij meer bewust van de krachten die op mij inwerken. Vervolgens probeer ik mijn lot vorm te geven. Dit geeft mij behalve rust ook een positief gevoel van vrijheid. Het is en blijft een gevecht om de vrijheid te realiseren in het hier en nu.

Bron: *Fromm, Erich, (1941). De angst voor vrijheid. Utrecht, Erven J. Bijleveld.*

Woordzoeker

Verbondenheid

Kirsten Slettenaar

In dit jubileumjaar van de remonstranten staan o.a. de vijf v's centraal. Vriendschap, verantwoordelijkheid, vrijheid, verdraagzaamheid en vrede. Prachtige thema's waarover vanuit remonstrants perspectief zeker van alles te zeggen valt.

Nou zijn er veel van dit soort abstracte zelfstandige naamwoorden die met een v beginnen (probeer maar eens), maar ik bedoel het niet flauw als ik zeg dat ik een v mis. Twee v's eigenlijk: vertrouwen is er één. Zonder vertrouwen kun je geen gemeenschap vormen: vertrouwen in elkaar, in God en in jezelf is, hoe je het ook invult, een basisvoorwaarde.

Maar vooral mis ik het begrip 'verbondenheid'. Zonder enig besef van onderlinge verbondenheid mislukken alle andere vijf v's. Is er geen verdraagzaamheid, geen vrede, geen verantwoordelijkheidsgevoel (want waarom zou je), geen vriendschap. En vrijheid? Vrijheid wint alleen maar aan diepgang wanneer het je lukt om vanuit een gevoelde verbondenheid je toch vrij te voelen. Het is immers heel iets anders dan gebondenheid – dat zou natuurlijk een tegenstelling vormen met vrijheid. Maar verbondenheid ervaren met anderen, met de aarde of met God, dat kan een mens dragen. Het kan je sterk maken, inspireren en zo ook vrijer maken. Verbondenheid geeft ruimte.

Bij sommige mensen merk je dat het er als vanzelf is. Je voelt je verbonden met de ander. Je hebt een klik, zit op dezelfde golflengte, verstaat elkaar.

Heerlijk wanneer dat gebeurt, maar zo werkt het lang niet altijd. Veel vaker ken je een ander niet zo heel erg goed, weet je niet zo goed wat je aan de ander hebt, wat de achtergrond is van zijn/haar opmerkingen. Is het meer een kwestie van aftasten, blij dat er een onderwerp van gesprek is, even gezellig over een neutraal onderwerp babbelen maar ontstaat er niet gemakkelijk verbondenheid.

In dit kader wordt de kracht van aandacht vaak onderschat. Het is elke keer weer om stil van te worden hoeveel aandacht kan doen. Wat er gebeurt wanneer je alleen maar probeert om goed te luisteren naar de ander en je in te leven in het verhaal van de ander. "Hoe zie je dat, hoe is dat voor jou, vertel eens...." En gaandeweg krijgt die ander, aangemoedigd door jouw aandacht, door het vertellen zijn verhaal helderder. Ontstaan er bij hem woorden voor wat er in hem leeft. Stukjes uit het verhaal vallen op zijn plek, er ontstaan dwarsverbanden, het vertelde verhaal krijgt vorm en de verteller kan zich er opnieuw mee verbinden. De luisteraar deelt in die verbondenheid. Prachtige momenten zijn dat. Even op dezelfde golflengte, alles wat gezegd werd mag er zijn, je kijkt er samen naar en deelt het moment en het verhaal. Voorgoed zie je elkaar in een ander licht. Niet alleen het verhaal, maar ook de ander als persoon heeft reliëf gekregen, meer vorm en inhoud.

Jij hebt aandacht gegeven en er is een gedeelde verbondenheid ontstaan.

Bespiegelingen

Overleven

Sandra Weijnen-Roelofs

Ik leef. Maar wat betekent het om te leven? Mijn geboorte werd aangekondigd met de volgende tekst op mijn geboortekaartje:

*“Ik ben leven
dat leven wil
temidden van Leven
dat leven wil.”*

De woorden reizen met me mee. Van jongs af aan voel ik een diep verlangen om het leven in haar ware betekenis te ervaren en te leren kennen. In mijn werk (als GZ-psycholoog in een ziekenhuis) spreek ik vaak mensen die door confrontatie met ziekte gedwongen worden om stil te staan bij wat het leven voor hen betekent. Letterlijk zijn ze in eerste instantie bezig te overleven, maar vaak wanneer de directe fysieke bedreiging voorbij is, willen ze praten over leven. Over wat er is aangeraakt. Over angst, somberheid, boosheid. Dat wat doods is en tot leven wil komen. Hoe vaak durven we open te staan voor al dit soort gevoelens en te praten over leven in al haar aspecten die we beleven? Leef ik of ben ik vooral bezig met overleven? En is overleven niet ook gewoon leven? In mijzelf merk ik hoe vaak ik alleen maar bezig ben te overleven. Ik worstel met de overlevingskrachten in mij en ben snel geneigd ze te veroordelen. Daar gaat het leven niet om denk ik dan. Terwijl ik tegelijkertijd weet dat ik mezelf geweld aan doe als ik de natuurlijke overlevingsdrang in de mens probeer te ontkennen. Maar is leven alleen maar overleven? Voor mij en velen met mij niet.

Aan de vijf ‘V’s van de Remonstranten, zou ik graag twee ‘V’s willen toevoegen die voor mij belangrijk zijn in mijn zoektocht naar wat leven is. Vertrouwen en verlangen.

Vertrouwen dat het leven doorgaat ook in alle duisternis wanneer wanhoop zo kan overspoelen. Vertrouwen dat het Licht is wat op de duisternis schijnt. Vertrouwen dat God in alles aanwezig is en je je er altijd op kan richten. En dan verlangen. Verlangen als een voortstuwende kracht die me wil laten uitkomen bij wat leven in essentie is. Verlangen als een brandend vuur dat door blijft branden totdat alles schoongebrand is en er niets dan puur leven overblijft. Niet dat de natuurlijke overlevingskrachten verdwijnen. Zeker niet, maar ze komen thuis in hoe ze geschapen zijn. Kijk naar Jezus en zijn strijden. Het krachtenspel van hemel en aarde dat allemaal in de mens tot leven kan komen. De mens als brandpunt van de schepping. Met alles wat er in hem is gelegd en wat uitgestort wil worden. Laatst zag ik een glimworm, waarbij ik dacht ‘die worm stort helemaal uit wat er in hem is gelegd. Maar hij weet het niet’. En als mens kan ik wel weten, begrijpen, bewust worden. Gaat het daar dan om? Je kunt nog zoveel over leven schrijven, praten, mediteren, filosoferen, maar leven naar hoe het leven in jou is gelegd, is nooit te grijpen. Wel te leven. Tijdens een retraite kwam onderstaand gedicht in mij naar boven. Daar wil ik graag mee afsluiten.

*De grond van het bestaan
Kan ik niet verstaan
Ik kan het alleen maar leven
In de stof ingeweven*

*Laat het vuur maar branden
Zodat bestaan kan landen
In hoe de mens geschapen is
Naar Gods beeld en gelijkenis*

Amen

Ver-draag-zaam-heid

Corine Böhmers

Het begrip 'verdraagzaam' riep bij mij in eerste instantie wat weerstand op. Alleen dat al gaf stof tot nadenken. Over verdraagzaamheid valt veel te verhalen. Het kan gaan over de oppervlakkige ergernissen in de stiltecoupé in de trein waar je ging zitten om je zen-momentje te koesteren om vervolgens met een innerlijk debat te worden geconfronteerd: zeg je wat van die herrie die de headphones van je buurman produceren of kies je ervoor om dan maar je earplugs in te doen en verdraag je het ongemak? Intussen ben je vergeten waarom je in die stiltecoupé was gaan zitten. Wég zen-momentje. Verdraagzaamheid. Wat is dat eigenlijk? Er zit iets in van ver - dragen. Iets ver kunnen dragen maar ook draagzaam in de zin van hanteerbaar en in -zaamheid zit het woord samen beklonken in de zin van saamhorigheid. Kortom, een karakteristiek woord met vele associatieve aspecten, losgezien van de etymologische betekenis.

Ik check even de synoniemenpagina. Die brengt de woorden lankmoedig en inschikkelijk op mijn beeldscherm. Ik kan mij niet herinneren dat ik ooit in een conversatie iemand het woord lankmoedig heb horen gebruiken en toch ken ik het. Waarschijnlijk vanaf een preekgestoelte mij toegeworpen of vanuit Bijbelteksten die mij ooit werden voorgeschoteld en later ongetwijfeld ook vanuit mijn theologiestudie waarin ik de mysteries en godsdienstfabels vanuit mijn jeugd probeerde te ontrafelen. Verdraagzaamheid is een kwaliteit waar je als mens in relatie tot anderen voortdurend een beroep op doet. Het gaat over de relatie tussen mijzelf en de wereld om mij heen die ik niet altijd goed begrijp. Een wereld waar ik via eigen waarneming maar ten dele zicht op heb. Mijn privé leefwereld openbaart zich in dialoog met anderen. Indirect vorm ik mij een beeld van de wereld daarbuiten via het nieuws

in welke mediavorm dan ook waarbij ik niet kan ontkennen dat die (meestal digitale) wereld enorme invloed heeft op mijn oordelen over die wereld. Ik probeer te filteren wat betrouwbaar nieuws is en wat een gekleurde weergave is van die werkelijkheid, om mijzelf een beeld te vormen over hoe 'de wereld' er voor staat. Een lastige opgave nu duidelijk is geworden dat ook nepnieuws het nieuws haalt en zelfs mijn opinie op strategische en politieke wijze probeert te beïnvloeden. Volgens mij kan ik me daarom beter richten op de verdraagzaamheid die herkenbaar en hanteerbaar is in onze dagelijkse omgeving maar die wel het niveau van de stille strijd in stiltecoupé's ontstijgt.

Mijn grootste inzicht in de kracht van echte verdraagzaamheid kreeg ik nog niet zo lang geleden toen ik vanwege een stevige longontsteking werd opgenomen in het ziekenhuis. Nog diezelfde middag kreeg ik gezelschap van Aveline. Ik kon na twee dagen alweer een beetje rondscharrelen met mijn infuushark op wielen en mocht nog weer twee dagen later naar huis om daar verder te herstellen.

Aveline zou later die week ook naar huis mogen. Ze lag daar dit jaar voor de vierde keer vanwege ernstige COPD. Al vijf jaar stond ze op de wachtlijst voor donorlongen. Jaren waarin ze het sluimerende proces van achteruitgang moest verdragen; het verlies van mobiliteit, benauwd zijn, leven tussen hoop op een nieuwe toekomst met donorlongen en leren leven met de confrontatie van de kleiner wordende wereld waarbij ze de moed erin hield. Hoeveel lijden kan een mens verdragen?

> De vier dagen die ik met haar heb doorgebracht, zijn maar een fragment uit haar leven maar deze dappere, moedige vrouw heeft onuitwisbare indruk op mij gemaakt. Verdraagzaamheid zat in haar hele leven besloten <

Die gedachte heeft me veel bezig gehouden in die vier dagen dat we op dezelfde kamer lief en leed deelden. Meerdere keren sprak ik mijn respect en bewondering voor haar moed uit, dat ze relativerend terzijde legde zonder iets af te doen aan haar eigen ernstige situatie.

We hadden plezier, kuchten en hoestten om het hardst maar het was mij volstrekt duidelijk dat mijn longontsteking een peulenschil was vergeleken met haar leven waarvan ze al zoveel had ingeleverd. We volgden op CNN het nieuws over de Notre-Dame van Parijs die in brand stond. Ik kocht een "get well" vlinderballon met een beterschapskaart voor haar, vlak voordat ik vertrok. Ze bleef alleen achter op onze kamer. We spraken af contact te houden. Die week appten we een paar keer en ik vroeg of ze inderdaad naar huis was gegaan. Helaas had ze een longontsteking gekregen met een blaasontsteking erbij. Ze moest langer blijven. Ik beloofde dat ik haar de week na de paasdagen zou bezoeken. Voor dat moment was alles gezegd.

Een paar dagen later kwam ik met een bloemetje voor haar op de longafdeling van het ziekenhuis. De verpleegkundigen herkenden me en vroegen voor wie ik kwam. Voor Aveline, mijn kamergenoot natuurlijk. Toen vertelden de verpleegkundigen dat Aveline in de paasnacht in haar slaap was overleden...

Ik kende wel haar volledige naam maar had geen adres. Vanwege de wet op de privacy mocht de verpleging dit ook niet geven. Aveline had een niet veel voorkomende achternaam in een dorp en zo vond ik haar adres. Ik bracht het bloemetje naar haar moeder waar ze al dertig jaar mee samenleefde. Zij vond het heel fijn dat ik haar bezocht. Aveline had over mij verteld, dat we het zo gezellig hadden gehad. De volgende dag was ik bij de uitvaart en hoorde in vogelvlucht over haar leven: wandelen met haar hondjes op het strand van Texel. Reizen

naar Azië en Afrika. Vrolijk, gevoel voor humor, dol op haar moeder en net als ik een oktoberkind.

De vier dagen die ik met haar heb doorgebracht, zijn maar een fragment uit haar leven maar deze dappere, moedige vrouw heeft onuitwisbare indruk op mij gemaakt. Verdraagzaamheid zat in haar hele leven besloten.

Ze had geen keuze dan het draagbaar houden van haar eigen situatie. Dat deed ze door de wereld met vrolijkheid en mildheid te beschouwen en het onderwerp orgaan donor worden bespreekbaar te maken aan de hand van haar plek op de donorlijst voor nieuwe longen. Aveline had desondanks onverminderd interesse in andere mensen ongeacht afkomst of overtuiging. Juist in het samen-delen met anderen kon ze haar eigen situatie verdragen waardoor zelfs haar directe omgeving pas na haar overlijden ten volle beseftte dat het stadium van wat voor haar nog te dragen was, al ver was overschreden.

Met Aveline sprak ik over het belang van het donor zijn. Als ze nieuwe longen had, ja dan... dan zou ze weer hondjes nemen en gaan wandelen op het strand. Terwijl tijdens de uitvaart *Verdronken Vlinder* van Boudewijn de Groot klonk, zag ik door de ramen buiten op de groene weide twee dartelende citroenvlinders.

> Maar verdraagzaamheid betekende voor Aveline dat ze geen andere keuze had dan het te verdragen en dat ze het ermee moest doen. Dus ze deed het ermee en had oog voor de wereld in beweging en ze kon genieten van het leven door te kijken naar die wereld via de ogen van een ander
<

*Ik kan zonder vliegen leven
Wat zal ik nog langer geven
Om een vlinder die verdronken is in mij
Om te leven hoef ik echt geen vlinder meer te zijn*

Aveline had alle reden tot opgeven omdat haar levenskwaliteit zoveel was ingeperkt dat het eigenlijk niet meer te dragen was.

Maar verdraagzaamheid betekende voor Aveline dat ze geen andere keuze had dan het te verdragen en dat ze het ermee moest doen.

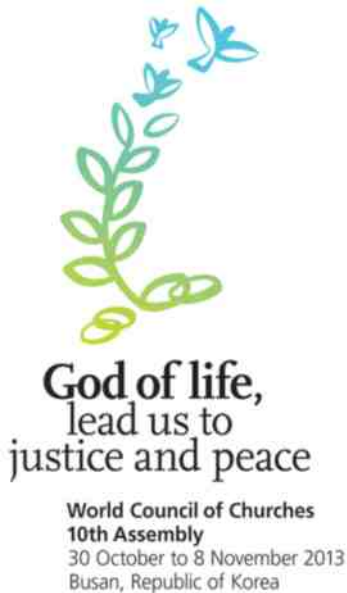
Dus ze deed het ermee en had oog voor de wereld in beweging en ze kon genieten van het leven door te kijken naar die wereld via de ogen van een ander. Daarbij had ze oog voor de belangen van anderen en begrip voor de keuzes die anderen maken om bijvoorbeeld geen donor te willen zijn. Daarbij moet ik onwillekeurig denken aan de filosoof Emmanuel Levinas (1906-1995) die spreekt over het weerloze gelaat van de Ander. Door jezelf te laten raken door het weerloze gelaat van de Ander, kun je de zorg voor je eigen (wel)‘zijn’ (even) vergeten. Daarmee roept Levinas als het ware op om in beweging te komen om het goede te doen ondanks je eigen penibele situatie: de ander is immers zoals jezelf.

Aveline hoopte dat mensen orgaandonor worden, zonder dat ze daarbij een waardeoordeel uitsprak over diegenen die hier moeite mee hebben. Mensen zoals Aveline maken het verschil in een complexe, veelkleurige wereld waarin de grens tussen verdraagzaamheid en onverdraagzaamheid soms niet duidelijk is. We hebben niet allemaal de kans om vier dagen non-stop met elkaar door te brengen om zicht te krijgen op wie die ander is, de Ander waar Levinas op doelt als mens. Dan zou je namelijk de kleine gebaren zien en herkennen bij jezelf, zoals je haren wassen, je verkleeden, luisteren naar de aan-doenlijke kleine telefoongesprekken en je zou samen al kuchend de verhalen delen over een monumentale kerk waar je ooit bent geweest, die in vlammen opgaat. De dagelijkse ongemakken in het moment die draag je vanzelfsprekend samen. Je weet namelijk hoe het met de ander gaat. Verdraagzaamheid heeft het meeste kans om te winnen van de onverdraagzaamheid als mensen saamhorigheid ervaren. Dat vraagt de bereidheid om te investeren in (het gedachtegoed van) die ander. En soms vraagt dit om samen het ongemak te verdragen wat dit met zich meebrengt, juist als het gaat om andersdenkenden en vreemdelingen. Of zoals Huub Oosterhuis het al prachtig omschreef:

*Nooit werd iemand weggetild uit de tijd.
Maar soms even wordt lijden opgeschort
of dragen mensen het samen,
zo zouden wij moeten leven.*

O ja, en de herrie die de headphones van je buurman in de stiltecoupé produceerden, bleek *Wish you were here* van Pink Floyd te zijn. Een geweldig goed nummer. Eigenlijk had je er even samen naar moeten luisteren. Zeg nou zelf: een gemiste kans op een saamhorig zen-momentje.

Voor Kwadrant is mij gevraagd een artikel te schrijven over vrede. Nu is vrede best een dopers 'dingetje' en ik heb mij daar ook nog eens extra in verdiept tijdens mijn recente Masterspecialisatie. Maar eenmaal achter de laptop rijst dan toch de vraag: hoe vlieg ik dit enorm brede onderwerp aan? Natuurlijk moet het vooral over de praktijk van de vrede gaan want Doopsgezinden zijn praktisch ingestelde christenen. Zo staan we ook bij Remonstranten bekend. Maar praktijk heeft ook theoretische doordenking nodig. Binnen de drie zogeheten 'historische vredeskerken' (Church of the Brethren, de Mennonieten of Mennonites of Doopsgezinden en de Quakers of het Religieus Genootschap der Vrienden) is die theoretische en theologische doordenking en bezinning altijd gaande. Waren de vragen en discussies binnen deze historische vredeskerken in de vorige eeuw nog voornamelijk gericht op kwesties van het noordelijk halfmond, vandaag is niet alleen de aandacht verbreed naar de gehele wereld, maar zijn kwesties van oorlog en vrede, allerlei vormen van geweld en de klimaatcrisis steeds meer zaken geworden van alle kerken en wereldwijde geloofsgemeenschappen.

Nu is vrede natuurlijk niet alleen een zaak van religies. Ieder weldenkend mens hoopt op wat meer vrede onder de mensen of werkt zelf mee aan het bevorderen van vrede in de wereld, religieus of niet religieus geïnspireerd. Voor christenen is de bijbel de inspiratiebron, ook als het gaat om vrede. Uit het Eerste Testament kennen we het Hebreeuwse woord sjaloom, dat meestal wordt vertaald met 'vrede'. Sjaloorn heeft echter een betekenis die veel rijker is dan dat. Het woord sjaloom is afgeleid van de Hebreeuwse werkwoordstam sjalam.

Vrede

Carla Borgers

Dit werkwoord heeft vele betekenissen zoals: 'heel, compleet, harmonieus, volkomen, betrouwbaar en solide zijn', maar heeft ook de betekenis 'voltooien'. Deze laatste betekenis houdt verband met de rabbinse opvatting dat de mens Gods partner is en daarom mee verantwoordelijk is voor de uiteindelijke voltooiing en vervolmaking van de schepping. Sjaloorn is de kern van de joodse verwachting van een messiaanse tijd en de toekomstige wereld.

Vanuit het Tweede Testament treedt ons de figuur van Jezus van Nazareth tegemoet als inspiratiebron. Jezus, de mens die sjaloorn leefde, maar die zeker geen doetje was. Zijn leerlingen zond hij uit als "schapen onder de wolven" (Mat. 10:16). De opdracht van leerlingen van deze rabbi was én is nog steeds om mensen te genezen van de demonen van hebzucht of jaloezie, te genezen van machtswellust of angst voor verlies van rijkdom en voorrechten. Maar ook om echte honger te stillen, wonden te helen die veroorzaakt zijn door geweld en mensen te bevrijden van de absurde gedachte dat gebruik van geweld kan leiden tot vrede.

Pelgrimage van gerechtigheid en vrede

De vele betekenissen van sjaloorn sluiten eigenlijk heel mooi aan bij de oproep van de Wereldraad van Kerken tijdens haar tiende Assemblee (Busan, Zuid-Korea, 2013) om overal in christelijke gemeenschappen aandacht te besteden aan de 'Pelgrimage van gerechtigheid en vrede'. Deze pelgrimage is een verdere voortzetting van het 'Conciliair proces voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping, dat in 1983 werd geïnitieerd tijdens de 6e Assemblee van de Wereldraad in Vancouver, Canada.

> *Vrede betekent dat je vrij bent van armoede, van honger, van ziekten die het gevolg zijn van die armoede en honger. Vrede betekent dat je vrij bent van onwetendheid en van overheersing* <

Hier werd door de Wereldraad ook al geconstateerd dat vrede niet simpelweg de afwezigheid van oorlog en geweld is en dat vrede niet kan worden gebouwd op fundamenteën van onrecht. Het initiatief voor dat conciliair proces zette de toon voor alle toekomstige oecumenische processen.

Voorafgaand aan de 10de Assemblee werkte de Wereldraad toe naar een oecumenische verklaring met betrekking tot rechtvaardige vrede. Dit proces resulteerde in 'An Ecumenical Call to Just Peace' (ECJP) en het uitbrengen van het studiedocument 'Just Peace Companion', gepubliceerd in 2011. Deze oproep en het studiedocument vormden samen de basis voor de Assemblee in 2013. Het thema van deze Assemblee was: 'God of life, lead us to justice and peace.' (God van Leven, wijs ons de weg naar recht en vrede).

© <https://photos.oikoumene.org/pages/search.php>

Het concept van de rechtvaardige vrede wordt in de Just Peace Companion geconcretiseerd. Rechtvaardige vrede is niet langer een 'moreel appèl' vanuit de kerken, een appèl waarvoor je gemakkelijk de oren kunt sluiten. In de oecumenische (bijbelse en ecclesiologische) theologie heeft dit thema van de rechtvaardige vrede nu een stevige plek gekregen. Ook wordt in het boekje duidelijk gemaakt hoe dit thema raakt aan de verschillende dimensies, zoals: wat betekent 'rechtvaardige vrede' binnen kleinere gemeenschappen? Wat betekent het in de verhoudingen tussen volken, of tussen bevolkingsgroepen binnen één natie? Wat betekent het voor de econo-

mische verhoudingen? Wat betekent het voor de verhoudingen tussen mens en natuur?

De vele gezichten van geweld

Vrede betekent dat je vrij bent van armoede, van honger, van ziekten die het gevolg zijn van die armoede en honger. Vrede betekent dat je vrij bent van onwetendheid en van overheersing. Zodra mensen lijden onder deze genoemde bedreigingen van hun bestaan kun je feitelijk al spreken van geweld. Geweld heeft vele gezichten. Als we aan geweld denken, denken we vaak allereerst aan huiselijk geweld. Of we denken aan gewapende conflicten tussen landen en volken. Toch zijn juist de -vaak verborgen- conflicten het meest bedreigend voor de vrede. Dat is dan ook de reden dat de Wereldraad van Kerken vier verschillende speerpunten heeft gekozen waarmee ze werkt aan de 'pelgrimage van vrede en gerechtigheid'. Die speerpunten zijn: vrede in de gemeenschap; vrede met de aarde; vrede op de markt; vrede tussen de volken.

Alle vier dimensies beïnvloeden elkaar. Lokale gemeenschappen lijden meer en meer onder de 'gebrokenheid' van onze wereld die diep doordringt in de lokale verhoudingen. Dat geldt zowel voor agrarische – als stedelijke gemeenschappen. Aanslagen, ontvoeringen en/of verkrachtingen van meisjes en vrouwen bedreigen dorpen in conflictgebieden en verwoesten de sociale cohesie en daarmee de vrede in de gemeenschap.

De burgeroorlog in Syrië laat zien dat klimaatverandering, waardoor mensen van het platteland naar de steden trokken, uiteindelijk leidde tot de aanval van vreedzame protesten tegen economische malaise, werkeloosheid met name onder jongeren en tegen een gewelddadig en repressief bewind. Ook honger is een uitingsvorm van geweld, economisch geweld. In zijn boek 'Honger' legt de Argentijnse journalist Martín Caparrós [1] uit hoe juist door het beleid van de Wereldbank en het IMF Afrikaanse boeren een soort 'gevangenen' zijn geworden van de internationale markt. Hun overheersers werden machtige, meestal westerse landen en grote bedrijven.

Ook zorgde het opengooien van de markten ervoor dat lokale producten door geïmporteerde en gesubsidieerde producten werden vervangen (ook wel ‘-dumping’ genoemd). Miljoenen boeren in de armste landen verdienden door deze gewelddaden van de wereldmarkt vrijwel niets meer en honger werd hun dagelijkse metgezel. Ook ‘land grab’, het inpikken van landbouwgrond door internationale investeerders die de grond exploiteren en de mensen verdrijven die deze grond van oudsher hebben bewerkt en er gewassen op hebben geteeld, is een vorm van economisch geweld. Caparrós schrijft dat hij jarenlang tijdens zijn rondreizen heeft geluisterd naar de mensen die chronisch honger hebben. Over hen schrijft hij: “Mensen die honger lijden, zijn de ultieme bezitlozen, ze zijn zelfs beroofd van de mogelijkheid om elke dag voldoende te eten. Het zijn niet eens de proletariërs van de wereld, maar de wegwerpmensen, de mensen die overbodig zijn.”

Bezitloos, rechteloos, stemloos zijn, ongeletterd, geen toegang hebben tot voedsel en dus altijd honger hebben; ik kan niet invoelen hoe dat is. Maar misschien is het zoals Caparrós suggereert dat deze mensen verbaasd zouden zijn als ze zouden horen dat er over hen geschreven wordt, dat ze met zovelen zijn en misschien zou het hen nog wel het meest verbazen dat het ook anders kan.

Het kán anders!

Rechtvaardige vrede is als een reis door een onbekend landschap. Het is de reis of pelgrimage van de leerlingen van Jezus uit Matteüs 10. Toch is dat niet een reis náár een rechtvaardige vrede, maar de weg ván gerechtigheid en vrede. In het eerste geval is rechtvaardige vrede het einddoel. Dat zou kunnen betekenen dat men er een eschatologische uitleg aan gaat geven: rechtvaardige vrede in de toekomstige wereld. Jammer voor de mensen die in het hier en nu te lijden hebben van geweld, oorlog, honger, armoede enzovoort. Die moeten in dat geval even volhouden; in het toekomstige leven komt het allemaal goed.

Het tweede geval is de weg zélf gerechtigheid en vrede. Het is dan een levenshouding van de kerken en gelovigen, die navolgers van Jezus willen zijn, hem als het ware dicht op de hielen willen zitten. Als dit de levenshouding van kerken, geloofsgemeenschappen, voortrekkers en meelopers is, dan kan het al hier en nu anders worden. Ik citeer hoopvolle woorden van Fernando Enns, hoogleraar Vre-

destheologie en Ethiek en directeur van het Amsterdam Center for Religion, Peace & Justice Studies. Hij schreef:

©schilderij *Unterwegs nach Emmaüs* © Janet Brooks-Gerloff

Als de “pelgrimage” niet meer blijkt te zijn dan een nieuwe metafoor, een aansprekende slogan, dan is dit tot mislukken gedoemd. Maar als de pelgrimage inhoudelijk vorm mag krijgen, en dan ook werkelijk geleefd gaat worden – niet als een onmogelijke opgave maar als een “levenskunst” die mag groeien, zowel in onze persoonlijke levens als in onze gemeenschappen – dan gaat er werkelijk iets veranderen. De aanzet hiertoe moeten we niet per se willen verwachten van het oecumenische “centrum” – de formele oecumene van kerkelijke instituten en organisaties. De pelgrimage gaat zich alleen voltrekken als mensen zelf op pad gaan, in navolging van Jezus Christus en levend in zijn vergeving. Laten we hopen dat de oecumenische en kerkelijke instituten dan worden aangestoken door die pelgrimsbeweging en “behoedzaam mee op weg gaan.”[2]

Het lijkt me een duidelijke boodschap. Of het nu gaat om oorlog en geweld, honger, de nood van vluchtelingen, de klimaatcrisis, altijd weer is het die God van leven die naast ons gaat en ons leidt op de weg van gerechtigheid en vrede.

[1] Oorspronkelijke titel: *El Hambre* (2014). Nederlandse vertaling: Uitgeverij Wereldbibliotheek, 2015.

[2] Nederlandse vertaling van “Behutsam mitgehen mit Deinem Gott’. *Der Ökumenische Pilgerweg der Gerechtigkeit und des Friedens – als Neuausrichtung der Ökumenische Bewegung.*”, prof. dr. Fernando Enns. Gepubliceerd in *Ökumenische Rundschau* 1/2015.

Den Broam Buurse

Zondag

8 september **Startzondag**

De vijf V's van 400 jaar Remonstranten staan vandaag centraal als inleiding op de bijeenkomsten in het najaar. Het wordt weer een buitendag, dit keer in Natuurvriendenhuis Den Broam (Nivon) in Buurse. Er is 's morgens geen kerkdienst.

Het programma ziet er als volgt uit:

12.00 uur: ontvangst

12.30 uur: lunch

13.30 uur: Keuze uit vier workshops:

1. Schilderen over vriendschap
2. Wandelen en verdraagzaamheid
3. Een spel over vrede en meer
4. Gesprek over verantwoordelijkheid en milieu

ca. 14.30 Pauze

ca. 15.30 Erica vertelt een verhaal over vrijheid. Met nagesprek.

Om ongeveer vier uur sluiten wij het programma af met een vesper.

Plaats: Alsteedseweg 73, 7481 RT Buurse

Woensdag

11 september

Zit er nog rek in?

'Rekkelijk en precies toen en straks'. Vertelvoorstelling door Marijke Broekhuijsen ter gelegenheid van de 400 jaar Remonstranten.

Feestprogramma

400 jaar

Remonstranten

Centraal staat Arminius, de geestelijke vader van de Remonstranten. Het is een voorstelling die door het hele land reist.

Tijd: 14.00

Plaats: Remonstrantse kerk Hengelo.

Toegang: Gratis

Zondag

15 september **Feestelijke RemDo-dienst**

waaraan beide cantorijen – van Do en van Rem – hun medewerking verlenen.

Vrijdag

27 september **Feestelijke concert, muzikale afsluiting**

met de concertpianist *Ivo Boytchev* uit Bulgarije.

Het programma:

Compositie i.v.m. ontstaan van ons kerkgenootschap

Twee werken van Liszt

Pauze

Werken van Chopin

Nodig een vriend /vriendin/kennis uit samen dit concert mee te maken!

Tijd: 19.30

Plaats: Remonstrantse kerk Hengelo.

Toegang: €5,-

De kaartverkoop vanaf zondag 1 september na de dienst bij Jan Vervoort. Per mail kaarten bestellen is ook mogelijk, e-mail-adres: ir.vervoort@planet.nl

Zondag

29 september Dienst met **agapèviering** met bijbels van Geertjan Bieringa.

In het najaar drie lezingen op de zaterdagochtend – van 10.30 tot 12.00 uur - over Verantwoordelijkheid, Verdraagzaamheid en Vrijheid, ook in het kader van de 400 jaar.

Zaterdag

26 oktober Steven Dorrestijn over **Verantwoordelijkheid en technologie.**

©Saxion Hogeschool

Steven Dorrestijn is lector techniek en filosofie aan de Saxion Hogeschool. Als onderzoeker richt hij zich op de impact en ethiek van techniek. Na een inleiding over zijn perspectief op verantwoordelijkheid gaat hij met ons in gesprek over actuele ontwikkelingen van de technologie zoals de inzet van drones.

Zaterdag

16 november Kemal Rijken over **on-Verdraagzaamheid**

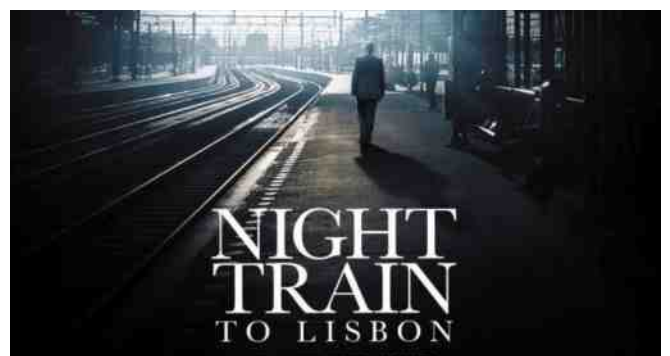

©J.de Haas

Kemal Rijken is politicoloog en journalist. In 2019 verscheen zijn meest recente boek 'Eigen volk' over 'Hoe het rechts-nationalisme Europa veroverde'. Aan de hand van actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid en nationalisme leidt hij ons naar de mogelijkheden van een verdraagzaam Europa.

Zaterdag

30 november Cor Langen over **Vrijheid.**

Cor Langen is lid van de remonstrantse gemeente Twente. Zijn bijdrage wordt ingeleid door een deel van de film 'Night train to Lisbon' (2013). Wij denken na over de oorsprong en de persoonlijke betekenis van het begrip vrijheid. Lees zijn bijdrage in de deze Kwadrant op pagina 9.

Vervolg redactioneel pagina 2

Cor Langen uit Boekelo laat zich bij zijn bijdrage over de 'V' van Vrijheid inspireren door de psycholoog en filosoof Erich Fromm. Aan de hand van het paradijs verhaal ontdekt hij twee belangrijke betekenissen van het begrip vrijheid. De historische ontwikkeling van het begrip vrijheid maakt uiteindelijk dat de mens in de moderne samenleving meer en meer geïsoleerd raakt. Het draait tenslotte om de vraag hoe wij ons lot in vrijheid kunnen vormgeven.

Ds. Carla Borgers uit Delden, predikant bij de Doopsgezinde Gemeenten in Twente, schrijft over de 'V' van Vrede, een onderwerp dat de dopers na aan het hart ligt. Het is een belangrijk element van haar onlangs verschenen scriptie: 'De tijd dringt. Kairos Palestina: een uitdaging tot vrede'. De scriptie voor haar masterspecialisatie is te lezen op: <https://www.dgtwente.doopsgezind.nl/text.php?pageid=3180#3180>. Voor Kwadrant legt zij een relatie met de reis of de pelgrimage van de leerlingen van Jezus. Rechtvaardige vrede is als een reis door een onbekend landschap.

Dit is nog niet alles. Ds. Kirsten Slettenaar uit Borne stelt dat er twee V's ontbreken: 'Vertrouwen en Verbondenheid'. Zonder verbondenheid mislukken de genoemde Vijf V's. Dankzij de aandacht voor het verhaal van de ander kan er gedeelde verbondenheid ontstaan.

Behalve vertrouwen is volgens Sandra Weijnen-Roelofs, dochter van ....., uit Hengelo ook no de 'V' van Verlangen onmisbaar. Zij beschrijft hoe verlangen een voortstuwende kracht is die haar wil laten uitkomen bij de essentie van wat leven is. Van jongs af aan voelt zij dit diep verlangen om het leven in haar ware betekenis te ervaren en te leren kennen. Het is een heel persoonlijk verhaal.

Al met al een unieke uitgave waarin zeven Twentaren hun eigen visie op de vijf V's van de Remonstranten geven.

Nawoord

Wij van de programmacommissie – Bärbel Dorbeck-Jung, Boudewine Bonebakker, Cor Langen, Iris Kraak, Kirsten Slettenaar en Ria Spruit – ontwikkelen jaarlijks programma's rond bepaalde thema's. Voorgaande jaren concentreerden wij ons op de christelijke deugden geloof, hoop en liefde. Naast deze 'eigen' thema's volgen wij ook zo mogelijk de landelijke thema's. Binnen het kader van 400 jaar Remonstranten zijn dat dit jaar de vijf V's. U blijft van harte uitgenodigd ook zelf thema's voor de programma's voor te stellen.

De programmacommissie heeft dit jaar het landelijk thema op een Twentse manier ingevuld. Dat blijkt in de eerste plaats uit deze Kwadrant met Verantwoordelijkheid vertaalt naar noaberschap, Vriendschap verbonden aan de Euregio, Vrijheid ingevuld als een ander verhaal, Verdraagzaamheid verbonden aan persoonlijke ervaringen in het MST te Enschede en Vrede dankzij de inbreng van de voorganger van - Doopsgezinden in Twente. Remonstrantse schrijvers hebben zich laten verleiden er stiekem een paar v's aan toe te voegen: Verbondenheid, Vertrouwen en Verlangen. Het thema komt natuurlijk ook tijdens de startzondag en in het najaarsprogramma aan de orde. U leest er over in deze Kwadrant.

Ten slotte: het is bekend dat er Remonstranten die op het hoofd zijn georiënteerd; anderen kiezen meer voor het hart. En er zijn ook velen die de verbinding tussen hoofd en hart zoeken. Wij proberen deze voorkeuren in het programma gestalte te geven. Zo stapten wij met tijdens een zomerontmoeting 'uit het hoofd' dankzij de stembevrijding van Jorien Scheepers. Tegelijk zijn er het najaarsprogramma sprekers als Steven Dorrestijn en Kemal Rijken die ons vooral aan het denken zullen zetten. Wij horen te zijner tijd graag uw gevoelens en gedachten over ons programma.

Cor Langen

Geloofsbelijdenis 2006

Wij beseffen en aanvaarden dat wij onze rust niet vinden in de zekerheid van wat wij belijden, maar in verwondering over wat ons toevalt en geschonken wordt; dat wij onze bestemming niet vinden in onverschilligheid en hebzucht, maar in wakkerheid en verbondenheid met al wat leeft; dat ons bestaan niet voltooid wordt door wie we zijn en wat we hebben, maar door wat oneindig groter is dan wij kunnen bevatten.

Door dit besef geleid, geloven wij in Gods Geest die al wat mensen scheidt te boven gaat en hen bezielt tot wat heilig is en goed, opdat zij, zingend en zwijgend, biddend en handelend, God eren en dienen.

Wij geloven in Jezus, een van Geest vervulde mens, het gelaat van God dat ons aanziet en verontrust. Hij had de mensen lief en werd gekruisigd maar leeft, zijn eigen dood en die van ons voorbij. Hij is ons heilig voorbeeld van wijsheid en van moed en brengt ons Gods eeuwige liefde nabij.

Wij geloven in God, de Eeuwige, die ondoorgronde liefde is, de grond van het bestaan, die ons de weg van vrijheid en gerechtigheid wijst en ons wenkt naar een toekomst van vrede.

Wij geloven dat wij zelf, zo zwak en feilbaar als wij zijn, geroepen worden om met Christus en allen die geloven verbonden, kerk te zijn in het teken van de hoop.

Want wij geloven in de toekomst van God en wereld, in een goddelijk geduld dat tijd schenkt om te leven en te sterven en om op te staan, in het koninkrijk dat is en komen zal, waar God voor eeuwig zijn zal: alles in allen.

Aan God zij de lof en de eer
in tijd en eeuwigheid

Amen

Kerkgebouw

Adres: Woltersweg 11, 7552 DA Hengelo

Predikant

ds. K.J.G (Kirsten) Slettenaar,
tel. 074 - 357 42 76
e-mail: xbirds@wxs.nl

Website: <https://twente.remonstranten.nl>

Wie wij zijn

Remonstranten vormen een geloofsgemeenschap van mensen die zich aangesproken voelen door een geest van openheid, vrijmoedigheid en verdraagzaamheid die:

- ruimte biedt voor de ontwikkeling van de eigen spiritualiteit
- een stimulans wil zijn om de eigen ervaringen met anderen te delen en vragen van geloof en samenleving met elkaar te bespreken
- het van belang vindt dat men omziet naar elkaar.

Zoals wij in onze beginselverklaring uitspreken, willen wij God eren en dienen en is onze geloofsgemeenschap geworteld in het evangelie van Jezus Christus. Wij kennen geen bindende geloofsbelijdenis.

Onze traditie kenmerkt zich door het verlangen in contact te blijven met de ontwikkelingen op het gebied van wetenschap en cultuur. De Remonstrantse Gemeente Twente is één van de 46 remonstrantse gemeenten in Nederland.

Iedereen is welkom bij onze kerkdiensten, lezingen, cursussen en andere activiteiten.